

Шипка І.В.

кандидат медичних наук, доцент,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4365-8638>

Shyshka Ihor

Classic Private University, Zaporizhzhia

РОЗВИТОК ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF THE MEDICAL SERVICES MARKET IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND INTEGRATION

Анотація. У статті виявлено суттєві глобалізаційні тенденції світового ринку медичних послуг і об'єднано їх у чотири групи. Визначено, що зазначені тенденції здійснюють переважно позитивний вплив на розвиток світового ринку медичних послуг. Зазначено, що максимально можливе використання переваг міжнародної співпраці щодо підвищення якості надання медичних послуг, трансферу інноваційних технологій, придбання і розроблення сучасного обладнання і лікарських засобів, запровадження сучасних протоколів лікування з одночасною мінімізацією негативних наслідків глобалізаційних процесів необхідно врахувати під час розроблення стратегічних планів трансформації і розвитку сфери охорони здоров'я України. Виокремлено негативні прояви глобалізації. Визначено заходи мінімізації глобалізаційних ризиків.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, світовий ринок медичних послуг, сфера охорони здоров'я, пандемія COVID-19, міжнародні організації.

Постановка проблеми. Значні темпи науково-технічного прогресу, ускладнення й прискорення економічних процесів, зростання обсягів міжнародної торгівлі, підвищення рівня життя населення у багатьох країнах світу сприяють значній інтеграції національних економік, що позитивно впливає на їх розвиток. Проте, пандемія COVID-19 і військова агресія Росії проти України стали причинами масштабних економічних, продовольчих, паливних та фінансових криз, що загострило нерівність усередині та між країнами, підірвало глобальну солідарність і довіру, а також спричинило різке погіршення ключових показників охорони здоров'я через порушення доступу до основних медичних

послуг. Попри це, світові лідери визнають необхідність розширення міжнародного співробітництва з питань охорони здоров'я та ініціювання змін у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам глобалізації світового ринку медичних послуг приділяють увагу як українські, так і іноземні дослідники, серед яких Е. Гапонова, О. Сміянова, О. Іващенко, Н. Резнікова, М. Рубцова, Л. Пінчук, С. Войтко, С. Корольова, Т. Ясінська, М. Найчук-Хрущ, J. Stiglitz, R. Shiller, G. Gopinath, C. Reinhart, A. Posen, E. Prasad, A. Tooze, L. D'Andrea Tyson, K. Mahbubani, S. Theil, К.-Н. Раqué та інші. При цьому, останнім часом зростає кількість публікацій, у яких автори доводять безперспективність і шкідливість глобалізаційних процесів для забезпечення стійкості і постійного розвитку національних економік.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення, характеристика і аналіз впливу основних глобалізаційних тенденцій на розвиток світового ринку медичних послуг задля отримання від їх використання найбільшого ефекту під час стратегічного управління трансформацією сфери охорони здоров'я України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «глобалізація» набув суттєвого поширення і застосування після холодної війни на початку 1990-х років і окреслює характеристики постійно зростаючої взаємозалежності світових економік і культур завдяки інтенсифікації транскордонної торгівлі товарами і послугами, технологіями, інформацією, а також інвестиційних і міграційних потоків. Наразі глобалізаційні

процеси є невід'ємною частиною повсякденного життя. Проте, значна кількість науковців і фахівців зазначають, що глобалізація має не тільки позитивні, але й негативні прояви.

На думку Б. Мірошніченка [1], глобалізація породила протиріччя, які штовхають світ до торгових конфліктів та війн. У якості таких протиріччя автор зазначає: завезення великої кількості товарів, з якими змушені конкурувати місцеві виробники; скорочення штату працівників та зменшення зарплат у розвинутих країнах світу у наслідок відкриття кордонів для міжнародної торгівлі; посилення нерівності (наявність в межах СОТ для країн, що розвиваються, низки пільг, які спрощують їм вихід на нові ринки та дозволяють захищати власних виробників); зростання масштабів поширення кризових економічних проявів; ускладнення процедури арбітражу торгових конфліктів; прагнення підприємств зменшувати залежність від іноземних партнерів під впливом воєнної та санаційної загрози для ланцюгів постачання; зростання політичної залежності країн від постачальників продовольства в умовах санкцій, блокад та експортних обмежень.

Загострення військового, соціально-політичного і економічного характеру, що спостерігаються у світі протягом останніх декількох років, безперечно, здійснюють негативний вплив на світові глобалізаційні процеси. Однак, неможливо уявити ситуацію, при якій країни повністю відмовляться від міжнародного співробітництва, зокрема в галузі охорони здоров'я.

Кандидат економічних наук Е. Гапонова серед глобалізаційних тенденцій світового ринку медичних послуг зазначає: функціонування міжнародних організацій, що регулюють ринок, діяльність міждержавних, суспільних (неурядових) організацій, благодійних фондів для надання медичної допомоги у світі, лібералізацію торгівлі медичними послугами, монополізацію світового фармацевтичного ринку з боку ТНК, використання міжнародних стандартів надання медичної допомоги, розвиток сучасних методів лікування, медичних технологій та обладнання, створення умов для розвитку медичного туризму, інтернаціоналізацію медичної освіти, міжнародну міграцію медичних фахівців, утворення медичних кластерів [2, с. 50]. Старший викладач Медичного інституту Сумського державного університету О. Сміянова доповнює цей перелік такими чинниками як виникнення і поширення глобальних епідемій і дестабілізація зростання ВВП як головного джерела фінансування охорони здоров'я в бідних країнах [3].

На нашу думку, до зазначеного переліку слід також додати інтенсифікацію інформаційного обміну завдяки значним темпам розвитку цифрових технологій та вихід процедур захисту прав інтелектуальної власності на глобальний рівень. Таким чином, глобалізаційні тенденції можна об'єднати у чотири групи: політичні, економічні, технологічні і соціальні (рис. 1).

З метою надання оцінки спрямованості впливу зазначених вище глобалізаційних тенденцій на розвиток ринку медичних послуг необхідно розглянути переваги і недоліки кожної з них більш докладно.

Міжнародні організації утворюються на основі урядових угод між країнами з метою виконання певних регулювальних функцій на наднаціональному рівні. Вирішення проблем зміцнення і збереження здоров'я населення планети є основним завданням організацій спеціалізованої групи Організації Об'єднаних націй (ООН), серед яких: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), міжнародний фонд допомоги дітям (ЮНІСЕФ), міжнародна організація праці (МОП).

Провідна роль, безперечно, належить ВООЗ. Попри чисельні досягнення, ВООЗ також має низку недоліків, серед яких Б. Блум, П. Фармер і Е. Рубін зазначають [4]: повільний і бюрократичний процес прийняття рішень з огляду на необхідність досягнення консенсусу серед 194 держав-членів; помилки під час розслідування спалахів епідемій (холера на Гаїті в 2010 році, вірус Ебола в Західній Африці в 2013-2016 роках, SARS-CoV-2), що пов'язані з якістю інформації, яку надають постраждалі країни, необхідністю отримання запрошення від цих країн для проведення розслідувань і браком коштів для їх проведення. Експерти Ради з міжнародних відносин (The Council on Foreign Relations), зокрема М. Шпаєр, зазначають, що ВООЗ стає все більш залежною від добровільних внесків, що призначені для конкретних ініціатив. Це змушує організацію узгоджувати свої цілі з цілями донорів і ускладнює її здатність визначати власний курс [5].

Неурядові організації – це некомерційні організації, створені з певними цілями з місцевим або міжнародним охопленням, які діють незалежно від уряду, мають різні юридичні форми, розмір, бюджет, рівень представництва, сфери діяльності, фокус (соціальні, культурні, екологічні, освітні та інші питання) та операційну орієнтацію. Серед найбільш відомих, найбільших за розміром і найкращих міжнародних неурядових

Рис. 1. Чинники глобалізації сфери охорони здоров'я

Джерело: дотрацьовано автором на основі [2, с. 50]

дових організацій, що вирішують проблеми охорони здоров'я, експерти зазначають: «Save the Children», «Oxfam International», «Лікарі без кордонів», «Direct Relief», «BRAC International», «Partners in Health», «Ініціатива доступу до охорони здоров'я Клінтона (CHAI)», Фонд Білла і Мелінди Гейтс.

Основним призначенням міжнародних неурядових організацій є розроблення актуальних підходів до вирішення соціальних і економічних проблем, які уряди окремих країн вирішити не можуть. Основним інструментом їхнього впливу є мобілізація міжнародної громадської думки з метою здійснення певного тиску на міжнародні міжурядові організації [6]. Діяльність міжнародних неурядових організацій спрямована на імплементацію принципів організації охорони здоров'я розвинених країн, прогнозування, надання рекомендації і грантів, фінансування, організацію і участь у гуманітарних місіях та програмах благодійності у сфері охорони здоров'я.

Забезпечення високої якості медичних послуг неможливе без інноваційних розробок та винаходів, які, у свою чергу, потребують патент-

ного захисту прав інтелектуальної власності. Для захисту інтелектуальної власності в межах ООН створена Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). З 2002 року діє Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та ВОІВ. Метою програм співробітництва є удосконалення законодавства України у сфері інтелектуальної власності, розвиток технічної бази національного експертного органу, удосконалення системи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, створення сприятливих умов для проведення наукових досліджень, здійснення викладацької і навчальної діяльності у сфері інтелектуальної власності. Український інститут інтелектуальної власності за рішенням держав-членів ВОІВ у 2013 році отримав статус Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи [7].

Захист прав інтелектуальної власності сприяє зростанню масштабів міжнародної торгівлі послугами в галузі охорони здоров'я. На думку фахівців [8; 9; 10], негативними наслідками лібералізації торгівлі медичними послугами є: стагнація національних систем охорони здоров'я,

відволікання коштів та людських ресурсів від надання послуг незабезпеченим верствам населення, відволікання коштів від надання базових медичних послуг, відсутність будь-яких переваг для місцевих пацієнтів від імпорту медичного туризму. При цьому позитивними наслідками є: розвиток світового ринку медичних послуг, що сприяє підвищенню якості медичної допомоги та рівному доступу до неї населення, підвищення ефективності надання складних медичних послуг, усунення дефіциту людських ресурсів. Повністю поділяємо зазначену точку зору.

Також суттєвим чинником підвищення якості надання медичних послуг є створення міжнародних медичних кластерів. Під терміном «кластер» у економічній науці розуміють сукупність підприємств різних галузей, які є постачальниками, виробниками, споживачами у межах виробництва певного виду продукції (пов'язані ланцюгами постачань) і які спроможні посилювати конкурентні переваги один одного [8; 11]. У 2020 році в Україні на базі Наукового парку «Львівська політехніка» було створено Міжнародний медичний кластер з метою проведення досліджень в сфері епідеміології, вірусології, біотехнологій, цифрової медицини, а також спільного виробництва медичних засобів індивідуального захисту та медичного обладнання за участі представників України, Кореї, Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю, Польщі та Ірландії. Основною метою створення таких кластерів є розроблення інноваційних продуктів і технологій медичного призначення на базі використання наукового, людського, технічного і матеріального потенціалу декількох країн.

Формування і розвиток міжнародного фармацевтичного ринку відбувається завдяки експорту лікарських засобів, здійсненню спільної підприємницької діяльності фармакологічних підприємств різних країн та прямих інвестицій. Формами спільної підприємницької діяльності при цьому виступають: ліцензування, контрактне виробництво, контрактні торговельні представництва, що здійснюють роль інформаційно-комунікативного посередника між фірмою-засновником, оптовими і роздрібними посередниками та споживачами. Перевагами глобалізаційних процесів у сфері розроблення і реалізації ліків є: значне збільшення обсягів продажу, товарна спеціалізація виробників, спеціалізація виробників за групами споживачів (оптові фірми, аптеки, лікувально-профілактичні заклади, пацієнти), контрактне управління, розвиток міжнародного маркетингу, створення спільної власності, проведення наукових досліджень

та розроблення інноваційних ліків, збільшення тривалості життя, зменшення терміну перебування у лікарні, працевлаштування для значної кількості людей, стимулювання світової економіки. Станом на січень 2023 року кількість фармацевтичних компаній з активними дослідженнями та розробками зросла майже у п'ять разів у порівнянні з 2001 роком [12].

Проте, фахівці [3; 13; 14; 15] зазначають, що значний рівень монополізації міжнародного фармацевтичного ринку компаніями США (50% від загального обсягу продажів) та загальна тенденція до укрупнення фармацевтичних транснаціональних корпорацій призводить до зростання загального рівня цін на ліки, порушення принципів добросовісної конкуренції, консерватизму в управлінні, порушення у ланцюгах постачань.

Також переважно негативні наслідки для сфери охорони здоров'я, на думку дослідників [16; 17; 18], має міжнародна трудова міграція, що пов'язано, у першу чергу, з відтоком досвідчених фахівців усіх кадрових категорій. Попри негативне сприйняття трудової міграції як явища, вона має деякі позитивні наслідки, що пов'язані з забезпеченням роботою та доходом мешканців регіонів з низьким рівнем життя населення і нестачею робочих місць; можливість для мігрантів отримувати дохід, вирішити фінансові та матеріальні проблеми, підвищити рівень професійної кваліфікації та власну конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці; зростання валютних надходжень в Україну у вигляді грошових переказів трудових мігрантів родичам, які залишилися в країні, що сприяє більшій стійкості її платіжного балансу.

Проте, негативні наслідки, такі як зменшення кількості працездатного населення та нестача кваліфікованих працівників є, безперечно, більш вагомими. Основними чинниками, що впливали у довоєнний час на прийняття фахівцем рішення щодо трудової міграції за даними опитувань, проведених Центром «Соціальний моніторинг» і Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, були нестабільна робота, низька заробітна плата і складна економічна ситуація в країні [19]. На жаль наразі в Україні не ведеться облік щодо кількості трудових мігрантів у сфері охорони здоров'я. Наведені дані у звіті «Медицина під час війни: вплив повномасштабного вторгнення Росії на систему охорони здоров'я України», підготовленого Українським центром охорони здоров'я [20, с. 34], свідчать про скорочення чисельності медичного персоналу на 14% у 2022 році. Проте, у звіті не сказано, що причиною такого скоро-

чення є виїзд медперсоналу за межі України. Тим не менш, вважаємо підвищення масштабів трудової міграції фахівців суттєвою загрозою для відновлення і подальшого розвитку сфери охорони здоров'я України.

Також одним з чинників потенційного скорочення чисельності медичного персоналу є інтернаціоналізація медичної освіти. Провідні медичні вищі Європи і США дедалі стають усе більш доступними для абітурієнтів з України. Основними стримуючими чинниками при цьому виступають вартість навчання і певний рівень володіння мовою, якою здійснюється викладання. Попри це, масштаби освітньої міграції щорічно зростають, оскільки вона надає можливість не тільки отримати якісну освіту, але й мати певні перспективи для подальшого працевлаштування і постійного проживання за кордоном. При цьому, для національної економіки та навчальних закладів процеси інтернаціоналізації вищої освіти забезпечують отримання низки переваг, які полягають у можливості отримання грантового фінансування, залучення іноземних викладачів і науковців, підвищення якості освіти, активізації академічної мобільності, підвищення кваліфікації викладачів, підготовки фахівців з навичками кроскультурної комунікації, підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Отже, інтернаціоналізація медичної освіти є універсальним механізмом налагодження міжнародної навчальної і наукової співпраці у сфері охорони здоров'я.

Академічна мобільність, трудова міграція, туристичні і бізнес-подорожі як невід'ємні складові глобалізаційних процесів суттєво підвищують ризик поширення інфекційних хвороб, які можуть викликати значні економічні ускладнення у функціонуванні національних економік. Спільна боротьба країн світу з поширенням інфекційних захворювань триває понад 150 років, але, попри прийняття Міжнародних медико-санітарних правил (останньої редакції від 2005 року), всесвітня система охорони здоров'я виявилася не готовою до ефективної боротьби з поширенням COVID-19. Безперечно, що отриманий досвід слугуватиме подальшому вдосконаленню системи реагування на поширення подібних хвороб, але слід також врахувати, що існує ймовірність виникнення у майбутньому невідомих на даний час обставин, які не можливо ні передбачити, ні заздальгідь усунути.

Якщо розглядати характер наслідків виникнення пандемії подібного масштабу, то до негативних слід віднести: падіння ВВП країн світу із-за суттєвих змін у виробничих і логістич-

них процесах, скорочення обсягів міжнародної торгівлі, масові банкрутства підприємств транспорту і сфери послуг, скорочення кількості робочих місць, значний рівень смертності і погіршення стану психічного здоров'я людей, переведення освітнього процесу у режим он-лайн (зокрема медичної освіти). Позитивними наслідками можна вважати: міжнародну співпрацю у розробці вакцин, поглиблення діджиталізації національних економік, масштабне застосування віддаленої роботи, що сприяє суттєвій економії ресурсів, переоснащення і модернізацію основних фондів закладів охорони здоров'я, зростання рівня заробітної плати медичних працівників.

Попри песимістичні оцінки постковідного розвитку світової економіки, ряд дослідників вважають, що саме глобалізаційні процеси є запорукою успішного подолання таких масштабних викликів, як поширення інфекційних хвороб у сучасному інтегрованому світі [21; 22; 23].

Пандемія сприяла стрімкому впровадженню інформаційних технологій, особливо в системі охорони здоров'я. Використання ІКТ значною мірою визнано необхідним для досягнення національних цілей і зниження витрат на лікування, виходячи за межі простої обробки даних, щоб впливати на адміністративні та медичні сфери, такі як телемедицина, великі дані, бізнес-аналітика тощо. Перше місце в списку найбільш актуальних і затребуваних технологій в галузі охорони здоров'я, за результатами спостережень Інституту досліджень в області швидкої медичної допомоги (Emergency Care Research Institute – ECRI), займає електронна медична карта [24]. Згідно зі звітом консалтингової фірми з дослідження ринку «Data Bridge» [25], незважаючи на занепокоєння щодо безпеки, пацієнти погодяться на передання інформації про своє здоров'я через систему обміну медичною інформацією (ОМІ) із-за наявності очевидних переваг, якими є покращена якість та безпека медичної допомоги. Дослідження ринку даних «Data Bridge» свідчить про те, що ринок рішень для обміну інформацією в галузі охорони здоров'я, який у 2021 році становив 1,2 мільярда доларів США, до 2029 року зросте до 2,54 мільярда доларів США.

Не менш важливим, ніж обмін інформацією, для розвитку національних систем охорони здоров'я є обмін досвідом, який призводить до розробки спільних підходів, моделей і стандартів. Із зростаючою інтернаціоналізацією охорони здоров'я відмінності в стандартах якості все частіше розглядаються як перешкода для міжна-

родної мобільності та торгових відносин. Шляхами подолання цих розбіжностей є міжнародна стандартизація та акредитація. Міжнародна організація стандартизації (ISO) надає галузеву модель із глобальною мережею національних органів зі стандартизації, за допомогою яких різні установи можуть оцінюватися відповідно до загальних стандартів.

Запровадження стандартів ISO важливо також для медичної промисловості і виробників медичного обладнання, оскільки відповідність найкращим міжнародним практикам забезпечує оптимізацію виробничих процесів та підвищення безпеки і задоволеності пацієнтів. Міжнародні стандарти сприяють кращому управлінню ризиками, допомагають організаціям відповідати вимогам законодавства, забезпечують надання високоякісних медичних послуг.

З метою надання безпечних, ефективних та інноваційних медичних технологій, обміну інформацією, заохочення інновації для задоволення потреб пацієнтів у сфері охорони здоров'я створено Глобальний альянс медичних технологій (GMTA), членами якого є національні або регіональні асоціації медичних технологій, які наразі розробляють і виробляють 85% медич-

них приладів, діагностики та обладнання у світі. Асоціації членів Глобального альянсу медичних технологій представляють компанії, які виробляють медичні прилади, діагностичні продукти та медичні інформаційні системи, які трансформують охорону здоров'я шляхом раннього виявлення захворювань, менш інвазивних процедур та більш ефективного лікування. Україну у GMTA представляє «Асоціація операторів ринку медичних виробів».

Таким чином, основними перевагами глобалізаційних процесів в загалі можна вважати: посилення конкуренції, що спонукає учасників ринку до інноваційної діяльності; розширення і урізноманітнення ринків; збільшення потоку торгівлі, капіталу, інформації та людей; спільне використання технологій; обмін знаннями; сприяння диверсифікації робочої сили [26]; значне збільшенням екстенсивності, інтенсивності і швидкості руху та велика різноманітність «типів» мобільності; взаємодія між глобальними та локальними культурними елементами [27].

Переваги і недоліки глобалізаційних процесів у сфері охорони здоров'я відповідно до виділених нами чотирьох груп глобалізаційних чинників узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Переваги і недоліки глобалізації ринку медичних послуг

Переваги	Недоліки
1	2
Політичні чинники	
Діяльність міжнародних організацій, що спрямована на надання допомоги під час подолання і зменшення наслідків епідемій, інформаційної підтримки вакцинації та поширення вакцин, проведення наукових досліджень, стандартизації медичних послуг	Повільний і бюрократичний процес прийняття рішень з огляду на необхідність досягнення консенсусу серед багатьох держав-членів, помилки під час розслідування спалахів епідемій, залежність від добровільних внесків
Діяльність неурядових організацій і фондів у напрямках імплементації принципів організації охорони здоров'я розвинених країн, прогнозування, надання рекомендацій і грантів, фінансування, організації і участі у гуманітарних місіях та програмах благодійності у сфері охорони здоров'я	-
Правовий захист наукових розробок і винаходів у медичній сфері, зростання масштабів міжнародної торгівлі послугами в галузі охорони здоров'я	-
Економічні чинники	
Підвищення якості медичної допомоги та рівному доступу до неї населення, підвищення ефективності надання складних медичних послуг, усунення дефіциту людських ресурсів завдяки лібералізації торгівлі медичними послугами	У результаті лібералізації торгівлі медичними послугами відбувається стагнація національних систем охорони здоров'я, відволікання коштів та людських ресурсів від надання послуг незабезпеченим верствам населення та від надання базових медичних послуг

1	2
Розроблення інноваційних продуктів і технологій медичного призначення на базі використання наукового, людського, технічного і матеріального потенціалу декількох країн у результаті створення медичних кластерів	-
Збільшення обсягів продажу, товарна спеціалізація виробників, спеціалізація виробників за групами споживачів, контрактне управління, розвиток міжнародного маркетингу, проведення наукових досліджень та розроблення інноваційних ліків, зменшення терміну перебування у лікарні, працевлаштування для значної кількості людей, стимулювання світової економіки у наслідок глобалізаційних процесів у сфері розроблення і реалізації ліків	Із-за значного рівня монополізації міжнародного фармацевтичного ринку відбувається зростання загального рівня цін на ліки, порушення принципів доброчесної конкуренції, посилення консерватизму в управлінні, порушення у ланцюгах постачань
Соціальні чинники	
У результаті трудової міграції мешканці регіонів з низьким рівнем життя населення і нестачею робочих місць мають можливість отримати роботу і дохід, фахівці - підвищити рівень професійної кваліфікації та власну конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці. Завдяки грошовим переказам зростають валютні надходження країни	Значні масштаби трудової міграції призводять до зменшення кількості працездатного населення та нестачі кваліфікованих працівників
Інтернаціоналізація вищої освіти створює умови для отримання грантового фінансування, залучення іноземних викладачів і науковців, підвищення якості освіти, активізації академічної мобільності, підвищення кваліфікації викладачів, підготовки фахівців з навичками кросскультурної комунікації, підвищення міжнародної конкурентоспроможності	Інтернаціоналізація вищої освіти сприяє загостренню демографічної кризи, скороченню чисельності фахівців у сфері охорони здоров'я
Можливість поширення інфекційних хвороб як наслідок високої мобільності населення стимулює міжнародну співпрацю у розробці вакцин, поглиблення діджиталізації національних економік, масштабне застосування віддаленої роботи, що сприяє суттєвій економії ресурсів, переоснащення і модернізацію основних фондів закладів охорони здоров'я, зростання рівня заробітної плати медичних працівників	У результаті швидкого поширення інфекційних хвороб може відбуватися падіння ВВП країн світу, скорочення обсягів міжнародної торгівлі, масове банкрутство підприємств, скорочення кількості робочих місць, значний рівень смертності і погіршення стану психічного здоров'я людей
Технологічні чинники	
Обмін медичною інформацією забезпечує швидкий пошук клінічних даних для надання ефективного, безпечного та орієнтованого на пацієнта лікування; полегшує співпрацю з зацікавленими сторонами охорони здоров'я, зменшує витрати часу на адміністративні обов'язки та забезпечує прозорість у сфері охорони здоров'я	Значні витрати, пов'язані з впровадженням апаратного забезпечення та електронних медичних записів (плата за ліцензію на програмне забезпечення і постійні оновлення), а також витрати на оплату праці внутрішнього або зовнішнього ІТ-персоналу
Запровадження міжнародних стандартів підтримує розроблення політики якості на рівні країни, забезпечує оцінку компетентності окремих постачальників медичних послуг, поживляє міжнародну мобільність і торгівлі відносини, забезпечує визначення показників вимірювання якості лікування окремих хвороб, безпеки і досвіду пацієнтів	-
Розповсюдження інформації щодо політики та проблем медичних технологій у глобальному масштабі сприяє розвитку індустрії медичних технологій, доступу пацієнтів до медичних технологій, системи інтелектуальної власності, справедливого доступу до медичних приладів	-

Джерело: складено автором

Висновки. Визначено, що глобалізація і інтернаціоналізація процесу надання медичних послуг має значно більший позитивний вплив на розвиток національних систем охорони здоров'я, ніж негативний. Тому під час розроблення

стратегічних планів розвитку сфери охорони здоров'я України необхідно максимально враховувати усі можливі переваги міжнародної співпраці щодо підвищення якості надання медичних послуг, трансферу інноваційних

технологій, придбання сучасного обладнання, розроблення лікарських препаратів, запровадження сучасних протоколів лікування тощо. Стосовно негативних чинників глобалізаційних процесів необхідно враховувати їх потенційні наслідки і запроваджувати попереджувальні заходи, як-то: створення оптимальних умов для продуктивної праці медичних працівників (заробітна плата, оснащення робочих місць, підвищення кваліфікації, захист прав інтелектуальної власності, стимулювання досліджень і інновацій), запобігання стагнації сфери охорони здоров'я шляхом забезпечення постійного надходження інвестиційних коштів (страхові кошти державних і недержавних інституцій, міжнародні гранти, програми міжнародного співробітництва, кошти благодійних фондів), постійне вдосконалення системи реагування на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі може бути розроблення більш докладних рекомендацій щодо мінімізації зовнішніх ризиків функціонування сфери охорони здоров'я в умовах глобалізації.

Література:

1. Мірошниченко Б. Світ прямує до торгової війни, де кожен сам за себе. Кінець епохи глобалізації? 17 січня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/17/696022/> (дата звернення 06.08.2023).
2. Гапонова Е. О. Сучасні тенденції розвитку світового ринку медичних послуг: дис. ... канд. економ. наук. Спеціальність 08.00.02 – «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» (Економічні науки). Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. 249 с. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/23939/3/гапонова%20дисс.pdf> (дата звернення 06.08.2023).
3. Сміянова О.І. Глобалізація та інтернаціоналізація охорони здоров'я. Презентація. URL: <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Lecture-3-Healthcare-systems.pdf> (дата звернення 07.08.2023).
4. Bloom B. R., Farmer P. E., Rubin E. J. WHO's Next – The United States and the World Health Organization. *The New England Journal of Medicine*. 2020. № 383. P. 676–677. DOI: 10.1056/NEJMe2024894. URL: <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMe2024894> (дата звернення 19.08.2023).
5. Speier M. What Does the World Health Organization Do? June 2, 2022. URL: <https://www.cfr.org/background/what-does-world-health-organization-do> (дата звернення 19.08.2023).
6. Коротков Д. Міжнародні неурядові організації: характер впливу на сучасні міжнародні відносини. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. №3 (14). С. 18–30. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28604/1/1._%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F__korotkov.pdf (дата звернення 22.08.2023).
7. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Постійне представництво України у Женеві. 16 жовтня 2012 року. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo> (дата звернення 19.08.2023).
8. Thornton R. World Trade Organizations. Waltham Abbey, Essex: ED-TECH PRESS. 2019. 316 p. URL: https://books.google.de/books?id=tYNJEAQAQBAJ&pg=PA28&lpq=PA28&dq=MTN.GNS/W/124,+ISTIA&source=bl&ots=r2_dYa8nSG&sig=ACfU3U1OEFpJH7zxLnYVvZ92u9-6aZnA&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwj8uf7grfqAAxWMNewKHYA0CZcQ6AF6BAggEAM#v=onepage&q=MTN.GNS%2FW%2F124%2C%20ISTIA&f=false (дата звернення 26.08.2023).
9. Гапонова Е. О. Світова торгівля медичними послугами в умовах конкурентного середовища та глобальних трансформацій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2018. Випуск 7. С. 21–25.
10. Іващенко О. А., Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю. Сфера охорони здоров'я в фокусі міжнародної торгівлі і глобальних проблем розвитку: режими надання послуг в сучасних міжнародних економічних відносинах. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/61.pdf (дата звернення 26.08.2023).
11. Кластер. Словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80> (дата звернення 01.09.2023).
12. Total number of pharmaceutical companies with active R&D pipelines worldwide from 2001 to 2023 URL: <https://www.statista.com/statistics/791340/pharmaceutical-companies-number-with-active-pipeline> (дата звернення 30.08.2023).
13. Big vs small pharmaceutical companies driving innovation. October 14, 2022. URL: <https://within3.com/blog/big-vs-small-pharmaceutical-companies>. (дата звернення 30.08.2023).
14. Пінчук Л. Світовий фармацевтичний ринок: сучасний стан, регіональні особливості та тенденції розвитку. *Економічна та соціальна географія. Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 74. С. 57–62. URL: http://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-74/Pinchuk_57-62.pdf (дата звернення 30.08.2023).
15. Войтко С. В., Корольова С. Г. Економічний огляд ситуації на світовому ринку фармацевтичної продукції під впливом карантинних обмежень COVID-19. *Ефективна економіка*. 2021. № 17. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/17.pdf URL: (дата звернення 19.08.2023).
16. Кушнір М. Лікарі-мігранти. Куди їдуть працювати українські медики і скільки їм платитимуть у 2021 році? 16 грудня 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/robota-za-kordonov-medyku-likari/31003918.html> (дата звернення 05.09.2023).
17. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). С. 10–26. URL: <https://dse.org.ua/archive/33/1.pdf> (дата звернення 05.09.2023).
18. Мізюк С. Г., Гласюк О. Ю. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів в Україні та їх соціально-економічні наслідки. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 1(18). С. 8–13. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/1_18_ukr/4.pdf (дата звернення 05.09.2023).
19. Боротьба за людей: Україна прогнала битву, але має виграти війну. Наслідки міграційної кризи для економіки України та шляхи їх подолання / Український інститут майбутнього. 2022. 05 жовт. URL: <https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnu/> (дата звернення 04.09.2023).
20. Healthcare at War: The Impact of Russia's full-scale Invasion on the Healthcare in Ukraine. UHC. April 2023. 37 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1dZQH_gaSdY9xIOiJwz6nM_G3fW5ny3OI/view (дата звернення 07.09.2023).

21. Ясінська Т.В., Найчук-Хрущ М.Б. Вплив пандемії COVID-19 на глобалізаційні процеси у світовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2021. Випуск 4(31). С. 9–15. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/31_2021/4.pdf (дата звернення 09.09.2023).
 22. Paqué K.-H. Globalisierung ist nicht das Problem, sondern die Lösung. URL: https://www.zeit.de/wirtschaft/2020-03/coronakrise-globalisierung-coronavirus-wirtschaft-gesundheits-system?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.freiheit.org%2F (дата звернення 09.09.2023).
 23. Деркач Н. Чи стане коронавірус кінцем глобалізації? Аналітичний центр ADASTRA. 27 Apr. 2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/chi-stane-koronavirus-kincem-globalizaciyi> (дата звернення 09.09.2023).
 24. IT в медицині: світова практика. 2020. URL: <https://emci.ua/statii/it-v-medycyni-svitova-praktyka> (дата звернення 10.09.2023).
 25. Global Healthcare Information Exchange (HIE) Solutions Market – Industry Trends and Forecast to 2029. Jul 2022. URL: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-healthcare-information-exchange-hie-solutions-market> (дата звернення 10.09.2023).
 26. Benefits and Challenges of Globalization. February 06, 2020. URL: <https://www.globalization-partners.com/blog/benefits-and-challenges-of-globalization/#gref> (дата звернення 10.09.2023).
 27. MaudMTEHuynen, Martens P. & Hilderink H. The health impacts of globalisation: a conceptual framework. *Globalization and Health*. 2005. Vol. 1. Article 14. URL: <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1744-8603-1-14#Tab2> (дата звернення 10.09.2023).
- References:**
1. Miroschnychenko B. (2023, January 17) The world is headed for a trade war where everyone is for themselves. The end of the era of globalization? Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/17/696022/> (accessed August 06, 2023).
 2. Haponova E. O. (2019) Suchasni tendentsii rozvytku svitovoho rynku medychnykh posluh: dys. ... kand. ekonom. nauk.. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. Available at: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/23939/3/gaпoнoвa%20дисс.pdf> (accessed August 06, 2023).
 3. Smiianova O.I. (2021) Hlobalizatsiia ta internatsionalizatsiia okhorony zdorovia. Prezentatsiia [Globalization and internationalization of healthcare. Presentation]. Available at: <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Lecture-3-Healthcare-systems.pdf> (accessed August 07, 2023).
 4. Bloom B. R., Farmer P. E., Rubin E. J. (2020) WHO's Next – The United States and the World Health Organization. *The New England Journal of Medicine*, 2020, 383, pp. 676–677. DOI: 10.1056/NEJMe2024894. Available at: <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMe2024894> (accessed August 19, 2023).
 5. Speier M. (June 2, 2022) What Does the World Health Organization Do? Available at: <https://www.cfr.org/background/what-does-world-health-organization-do> (accessed August 19, 2023).
 6. Korotkov D. (2022) Mizhnarodni neuriadovi orhanizatsii: kharakter vplyvu na suchasni mizhnarodni vidnosyny [International non-governmental organizations: the nature of influence on modern international relations]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii – International relations, public communications and regional studies*, no. 3 (14), pp. 18–30. Available at: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28604/1/1_0%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_korotkov.pdf (accessed August 22, 2023).
 7. World Intellectual Property Organization (WIPO). Permanent representation of Ukraine in Geneva. (n.d.) Available at: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo> (accessed August 19, 2023).
 8. Thornton R. (2019) World Trade Organizations. Waltham Abbey, Essex: ED-TECH PRESS. Available at: https://books.google.de/books?id=tYNJEAQAQBAJ&pg=PA28&lpg=PA28&dq=MTN.GNS/W/124,+ISTIA&source=bl&ots=r2_dYa8nSG&sig=AC-fU3U1OEFpLpqjH7zxLnYVvZ92u9-6aZnA&hl=ru&sa=X-&ved=2ahUKEwj8uf7grfqAAxWMNewKHYA0CzCQ6AF-6BAggEAM#v=onepage&q=MTN.GNS%2FW%2F124%2C%20ISTIA&f=false (accessed August 26, 2023).
 9. Haponova E. O. (2018) Svitova torhivlia medychnymy posluhamy v umovakh konkurentnoho seredovyscha ta hlobalnykh transformatsii [World trade in medical services in a competitive environment and global transformations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm» – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series “International relations. Economy. Local studies. Tourism”*, Issue 7, pp. 21–25.
 10. Ivashchenko O. A., Reznikova N. V., Rubtsova M. Yu (2019) Sfera okhorony zdorovia v fokusi mizhnarodnoi torhivli i hlobalnykh problem rozvytku: rezhymy nadання posluh v suchasnykh mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosynakh [The sphere of health care is the focus of international trade and global development problems: modes of service provision in modern international economic relations]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, no. 1. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/61.pdf (accessed August 26, 2023).
 11. Cluster. Dictionary of the Ukrainian language. Available at: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%B-%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80> (accessed September 01, 2023).
 12. Total number of pharmaceutical companies with active R&D pipelines worldwide from 2001 to 2023. Available at: <https://www.statista.com/statistics/791340/pharmaceutical-companies-number-with-active-pipeline/> (accessed August 30, 2023).
 13. Big vs small pharmaceutical companies driving innovation (2022, October 14). Available at: <https://within3.com/blog/big-vs-small-pharmaceutical-companies> (accessed August 30, 2023).
 14. Pinchuk L. (2015) Svitoviy farmatsevtichnyi rynek: suchasnyi stan, rehionalni osoblyvosti ta tendentsii rozvytku [The world pharmaceutical market: current state, regional features and development trends]. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. Zbirnyk naukovykh prats – Economic and social geography. Collection of scientific works*, Issue 74, pp. 57–62. Available at: http://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-74/Pinchuk_57-62.pdf (accessed August 30, 2023).
 15. Voitko S. V., Korolova S. H. (2021) Ekonomichniy ohliad sytuatsii na svitovomu rynku farmatsevtichnoi produktsii pid vplyvom karantynnykh obmezhen COVID-19 [Economic overview of the situation in the world market of pharmaceutical products under the influence of quarantine restrictions of COVID-19]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, no. 17. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/17.pdf. Available at: (accessed August 19, 2023).
 16. Kushnir M. (2020, December 16) Likari-mihranty. Kudy yidut pratsiuvaty ukrainски medyky y skilly yim platytymut u 2021 rotsi? [Migrant doctors. Where do Ukrainian doctors go to work and how much will they be paid in 2021?]. Available

- at: <https://www.radiosvoboda.org/a/robo-za-kordonov-meddyky-likari/31003918.html> (accessed September 05, 2023).
17. Libanova E.M. (2018) Zovnishni trudovi mihratsii ukrainstiv: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scope, causes, consequences]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, no. 2 (33), pp. 10–26. Available at: <https://dse.org.ua/arh-cive/33/1.pdf> (accessed September 05, 2023).
 18. Miziuk S.H., Hlasiuk O.Iu. (2020) Zovnishni mihratsiini protsesy trudovykh resursiv v Ukraini ta ikh sotsialno-ekonomichni naslidky [External migration processes of labor resources in Ukraine and their socio-economic consequences]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsky Economic Bulletin*, Issue 1(18), pp. 8–13. Available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/1_18_ukr/4.pdf (accessed September 05, 2023).
 19. Struggle for people: Ukraine has lost the battle, but must win the war. Consequences of the migration crisis for the economy of Ukraine and ways to overcome them. Ukrainian Institute of the Future. (n.d.) (2022, October 05). Available at: <https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnau/> (accessed September 04, 2023).
 20. Healthcare at War: The Impact of Russia's full-scale Invasion on the Healthcare in Ukraine. UHC. (n.d.) (2023, April). Available at: https://drive.google.com/file/d/1dZQHg_aSdY9xlOiJwz6nM_G3fWSny3OI/view (accessed September 07, 2023).
 21. Yasinska T.V., Naychuk-Khrushch M.B. (2021) Vplyv pandemii COVID-19 na hlobalizatsiini protsesy u svitovii ekonomitsi [Impact of the COVID-19 pandemic on globalization processes in the world economy]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny – Eastern Europe: Economy, Business and Management. World economy and international economic relations*, Issue 4(31), pp. 9–15. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/31_2021/4.pdf (accessed September 09, 2023).
 22. Paqué K.-H. (2020) Globalisierung ist nicht das Problem, sondern die Lösung. Available at: https://www.zeit.de/wirtschaft/2020-03/coronakrise-globalisierung-coronavirus-wirtschaft-gesundheitssystem?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.freiheit.org%2F (accessed September 09, 2023).
 23. Derkach N. (2020, April 27) Chy stane koronavirus kintsem hlobalizatsii? Analitychnyi tsentr ADASTRA [Will the coronavirus be the end of globalization? Analytical Center ADASTRA]. Available at: <https://adastra.org.ua/blog/chi-stane-koronavirus-kincem-globalizaciyi> (accessed September 09, 2023).
 24. IT in medicine: global practice (2020). Available at: <https://emci.ua/statii/it-v-medycyni-svitova-praktyka/> (accessed 10.09.2023).
 25. Global Healthcare Information Exchange (HIE) Solutions Market – Industry Trends and Forecast to 2029 (2022, July). Available at: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-healthcare-information-exchange-hie-solutions-market> (accessed September 10, 2023).
 26. Benefits and Challenges of Globalization (2020, February 06). Available at: <https://www.globalization-partners.com/blog/benefits-and-challenges-of-globalization/#gref> (accessed 10.09.2023).
 27. Maud MTE Huynen, Martens P. & Hilderink H. (2005) The health impacts of globalisation: a conceptual framework. *Globalization and Health*, Vol. 1, Article 14. Available at: <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1744-8603-1-14#Tab2> (accessed September 10, 2023).

Summary. The article reveals significant globalization trends of the world market of medical services and unites them into four groups: political (functioning of international organizations, activities of interstate non-governmental organizations and charitable foundations, exit of intellectual property rights protection procedures to the global level), economic (liberalization of trade in medical services, monopolization of the world pharmaceutical market by TNCs, formation of medical clusters), technological (intensification of information exchange, use of international standards of medical care, development of modern treatment methods, medical technologies and equipment) and social (international migration of medical specialists, internationalization of medical education, spread global epidemics). It was determined that these trends have a mostly positive impact on the development of the world market of medical services. One notes that the maximum possible use of the advantages of international cooperation to improve the quality of medical services, the transfer of innovative technologies, the acquisition and development of modern equipment and medicines, the introduction of modern treatment protocols with the simultaneous minimization of the negative consequences of globalization processes must be taken into account when developing strategic plans for transformation and development sphere of health care of Ukraine. The article identifies the negative manifestations of globalization: bureaucratic decision-making process by international organizations, stagnation of national health care systems as a result of the liberalization of trade in medical services, an increase in the general level of drug prices due to a significant level of monopolization of the international pharmaceutical market, a decrease in the number of the working population and shortages qualified workers as a result of labor migration and the internationalization of higher education, the emergence of economic and social crises due to the spread of infectious diseases, the need for significant amounts of investment for the introduction of modern technologies. One identifies the measures to minimize globalization risks: creating optimal conditions for the productive work of medical workers (salary, equipping workplaces, improving qualifications, protecting intellectual property rights, stimulating research and innovation), preventing stagnation in the field of health care by ensuring a constant flow of investment funds (insurance funds of state and non-state institutions, international grants, international cooperation programs, funds of charitable funds), constant improvement of the response system to natural and man-made emergencies.

Key words: globalization, internationalization, the world market of medical services, health care sphere, the COVID-19 pandemic, international organizations.